

YENİ HEGEMONYA ALANI: ARKTİKA New Area Of Hegemony: Arctic

Ferdi GÜÇYETMEZ
Neuchatel Üniversitesi

ferdigucyetmez26@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0003-1204-2606>

Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi-
Journal of Ağrı İbrahim Çeçen University Social Sciences Institute-
AİCUSBED 7/1 Nisan/April 2021 / Ağrı

ISSN: 2149-3006

e-ISSN: 2149-4053

Makale Türü- <i>Article Types</i> :	Araştırma Makalesi
Geliş Tarihi- <i>Received Date</i> :	28.02.2021
Kabul Tarihi- <i>Accepted Date</i> :	08.03.2021
Sayfa- <i>Pages</i> : 153-177	 https://doi.org/10.31463/aicusbed.888275

<http://dergipark.gov.tr/aicusbed>

This article was checked by

 iThenticate

YENİ HEGEMONYA ALANI: ARKTİKA
New Area Of Hegemony: Arctic

Ferdi GÜÇYETMEZ

Öz

Dış politikada denizlerin önemi uzak ve yakın tarih boyunca korumaktadır. Denizlere hâkim olan dünyaya hâkim olur düşüncesi ile hareket eden Amerika Birleşik Devletleri (ABD), bu doğrultuda Arktik politikasını yeniden düzenlemektedir. Alaska ile Arktik'e giriş anahtarına sahip olan ABD, sadece deniz yolları ile değil ayrıca enerji ve deniz güvenliği ile de küresel rekabette önemli bir alanda yer aldığı farkındadır. Bu anlamda Rusya ve Arktik bölgesi ülkelerinin yanı sıra, Çin gibi yükselen güçlerin karşısında hegemonyasını korumak isteyen Amerika için Arktik'in önemi daha da artmaktadır.

Arktik bölgesinin, küresel eksen kayması ile gelecekte önemi artan bir bölge olacağına altını çizmek gereklidir. Bu noktada, enerji rezervleri ile küresel güç dengesinde rekabetin yönünü belirleyecek olan Arktik bölgesi, küresel güçler için oldukça önemlidir. Bu çalışma, Amerika'nın Arktik bölgesi politikalarını 'Güç Hiyerarşisi ve Hegemonya' üzerinden ele alarak, bölgedeki diğer aktörlere karşı güç dengesinde yerini belirlemeye yönelik olacaktır. Bu çalışma ayrıca, Arktik bölgesinde bulunan denizler ve enerjinin, gelecekte tek kutuplu hegemon dünyayı değiştireceği tezini ortaya koymaktadır. Bu noktada, küresel anlamda bir güç dengesinin ortaya çıkacağı tezi üzerinden bölge politikaları incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Arktika, Hegemonya, Güç Dengesi, Amerika, Rusya, Çin

Abstract

The importance of the seas in foreign policy maintains its importance throughout the distant and recent history. The United States of America (USA), acting with the idea that "who dominates the seas will dominate the world", reorganizes its Arctic policy in this direction. The USA, which has the key to the entry into the Arctic with Alaska, is aware that it has an important place in global competition not only with sea routes, but also with energy and maritime security. In this sense, the importance of the Arctic is increasing for

America, who wants to preserve its hegemony against emerging powers such as China, as well as Russia and the Arctic countries.

It should be underlined that the arctic region will become an increasingly important region in the future with a spherical axis shift. At this point, the Arctic region, which will determine the direction of competition in the global power balance with its energy reserves, is very important for global powers. This study will focus on the policies of the Arctic region of America through "Power Hierarchy and Hegemony" and determine its place in the balance of power against other actors in the region. This study also puts forward the thesis that the seas and energy in the Arctic region will change the unipolar hegemonic world in the future. At this point, regional policies will be analyzed based on the thesis that a global balance of power will emerge.

Keywords: Arctic, Hegemony, Balance of Power, America, Russia, China

Giriş

İnsan faaliyetlerinin Arktik bölgesinden uzaklarda yapılmasının en büyük nedenleri arasında yer alan buzulların ortadan kalkmaya başlaması ile insan faaliyetlerinin bölgeye yönelmesinin en büyük nedenleri arasında olan enerji ve deniz ulaşım yollarının bağlantısını kurabilmek oldukça önemlidir. Uluslararası düzlemde uzun vadeli politik adımları ile bilinen Amerika Birleşik Devletleri (ABD) 1867 yılında almış olduğu Alaska toprakları ile belki de gelecek yüzyıllar boyunca enerjinin yanı sıra politik hegemonyasını dünyanın Arktik bölgesinde kendine ait bir kara parçası üzerinden devam ettirme hakkını elde etmiş oldu. Yapılan çalışmalar arasında ABD'nin Arktik politikasında Rusya'ya nazaran geç kaldığı ve daha pasif bir politik tutum sergilediği ortaya konmuştur. Ancak ABD'nin Rusya'dan satın alarak kendisine toprak edindiği Arktik bölgesinin okumalarına bu açıdan bakıldığında ABD, Rusya'ya nazaran Soğuk Savaş dönemi dahil yüz elli yıllık ileri bir pozisyonda yer almaktadır.

Küresel faaliyetlerin 21. yüzyılda daha geniş alanlara yayılmasının yanı sıra yaşanan bölgesel felaket ve savaşlar, enerjinin daha fazla önem kazanmasına neden olmuştur. Özellikle Akdeniz ve çevresinde yaşanan gelişmeler enerji güvenliğinin ileri düzeyde gerekliliğini ortaya koymaktadır. Devletler enerjinin yüzeye çıkartılıp taşınması konusunda terör ve korsanlık faaliyetlerinin arttığı bölgelerde oldukça büyük sorunlar yaşamaktadır. Ancak bu sorunlardan ziyade henüz sükuneti bozulmamış olan Arktik bölgesinin cazibesi devletlerin yönünü buraya çevirmektedir. Arktik bölgesi üzerinden birçok ülkenin beklentisi aynı olsa da politik olarak farklı nihai sonuçlar beklenmektedir. Özellikle ABD, Rusya ve Arktik konseyi üyesi ülkelerin

enerji ve deniz ürünlerinden elde edeceği amaçlar dışında birbirleri üzerindeki küresel politik amaçları ve hesapları da bulunmaktadır. Bu amaçlar dahilinde küresel anlamda yükselen ve alçalan güçler olarak belirtilen ülke politikalarının uluslararası ilişkilere yansımaları bu alanda teorik zeminde Arktik üzerinden tartışacağız.

Henüz bakir olan Arktik bölgesindeki keşfedilmemiş enerji kaynaklarının politik düzlemde bir tartışması ortaya çıkmamıştır. Ancak uluslararası teoriler ışığında bölgede devletler üstü bir baskı olduğunu söyleyebiliriz. Bu anlamdan ortaya koymaya çalıştığımız teorik faaliyetler, ülkeler için farklılıklar gösterebilir. Daha önce yapmış olduğumuz çalışmalarda özellikle bölge ülkelerinin sergilediği teorik tutumları “Hegemonya” ve “Güç Dengesi” kapsamında tartışılabilirken Çin, Güney Kore, Japonya ve Türkiye gibi bölge dışından gelerek bölgede varlıklarını ortaya koyma çabasında olan ülkeleri “Çıkar Dengesi ve Bandwagoning” (peşine takılma) üzerinden teorik çalışmalarını yapmamız mümkündür.

Söz konusu ülkelerin küresel düzlemde enerji ihtiyaçları konusunda birbirine karşılıklı bağımlılığı ya da tek taraflı bağımlılığı olması ülkelerin dış politikasını yüksek düzeyde etkileyebilmektedir. Örneklem olarak, Arktik özelinde bakacağımız bu çalışmada Avrupa devletlerinin Rus gazına bağımlı oluşu ile politik tutumlarının değişmesi için bu bağımlılıktan kurtulması üzerine farklı yorumları bağımlılık teorisi üzerinden ortaya koyacağız. Diğer bir farklı yorumu da Çin üzerinden yapacağız. Bu konuda Çin’in bölgede var olması ve Rusya destekli adımlar attığı düşüncesi klasik bir söylemdir. Ancak bu söylemi ileri taşıyacak bir vurgu yapmak gerekirse bunun Çin’in “Çıkar Dengesi” politikasında tutumlar sergilediği ve tüm bölge ülkeleri ile ortaklaşa işler yaptığı gerçeğini ortaya koymakta çok zorlanmayız. “Çıkar Dengesi Teorisi” ile hareket eden Çin, çoğu teorisyen için bir “Bandwagoning” gibi gözükse de Çin bu konuda özellikle bir kuşak bir yol projesi ile bunun çok daha fazlasını yapma girişimindedir. Bu çalışma, henüz üzerinde çok fazla konuşulmayan Arktik konusunu, Amerika Birleşik Devletleri’nin perspektifinden bir bakış açısı ile hegemonya teorisi üzerinden ele alarak literatüre katkı sunma hedefindedir. Çalışmamızın tezi olarak ortaya koyacağımız fikir, ABD’nin küresel alanda güç kaybettiği söylemlerinin arttığı dönemde Arktik ile yeniden güç kazanmaya çalışacağıdır. Çalışma içerisinde Güç dengesi teorisi ve deniz hakimiyet teorisinden de yararlanılarak Arktik denizi hakkında küresel denklem kurulmaya çalışılacaktır.

1. Teorik Çerçeve Güç Mücadelesi

Uluslararası ilişkiler literatüründe birçok alanda var olma mücadelesi veren küresel güçlerin yeni eksen çizgisinde olan Arktik bölgesi, bu küresel güçlerin devamlılığını sağlama açısından oldukça önemlidir. Uluslararası güç kazanımlarının devam edebilmesi için savaşı kendilerine zorunlu gören güçlerin, enerji devamlılıklarını sağlaması da bu denizler altında saklı olan enerji rezervlerine bağlıdır. Diğer yandan denizler üzerinde hakimiyet mücadelesi veren ülkelerin yeni gözdesi olan bu bölge, gelecekte buzul mücadelenin öncüsü olma yolunda da yarış hâlinindedir. Yenilenebilir enerji dönüşümünün uzun yıllar alacağı düşünüldüğünde bu bölgede var olan enerjinin önemi daha da fazla ortaya çıkmaktadır.

Denizler konusunda öncü bir politikaya sahip olan ABD ayrıca küresel manada savunma ve saldırı faaliyetlerini denizler üzerinden aktif olarak kullanan bir ülkedir. Uluslararası ilişkilerde devletlerarasındaki güç dengelerinin askerî faaliyetle sağlandığı önemli bir dönemden geçen dünya tarihinde askerî faaliyetlerin önemi hâlâ devam etmektedir. Gelişen teknoloji ve ilerleyen savunma sanayisi küresel anlamda güç değerlerini ve faaliyetlerini teknoloji gibi diğer alanlara kaydırmış olsa dahi askerî kuvvetler ve savunma faaliyetleri bir ülkenin bekası için her zaman önemini korumaya devam edecektir. Bu manada geliştirilen teknolojik savunma mekanizmaları da ek olarak yine devletlerin güç konusunda ki iddialarını geliştirmek ve hegemonyalarına destek olmak amacı ile katkı sunmaya devam ediyor.

Atlantik'ten Pasifik okyanusuna kadar uzanan deniz yolları boyunca kara, hava ve deniz faaliyetlerini güçlü donanma ve ordular ile genişletme çabaları içerisinde olan birçok ülke, Amerikan hegemonyasının sorgulanması noktasında önemli adımlar atmaktadır. Soğuk savaş dönemi ve sonrasında gelişen teknolojik faaliyetlere uyum sağlamayı başaran Rusya ve bunun yanında önemli bilimsel faaliyetler ile 1990 sonrası dönemde yükselişleri durdurulamayan Japonya ve Çin gibi ülkeler, Amerikan hegemonyası karşısında alternatif bir güç olarak gelişmekte olan ülkelere destek sağlayarak oldukça önemli bir kırılma noktası yaratmaktadır. Ancak 1991 yılı itibari ile, uluslararası sistemin iki kutbundan biri olan Sovyetler Birliğinin dağılması sonucu, ABD uluslararası sistemin tek süper gücü olarak kalmış uluslararası yapı 'tek kutuplu sistem' olarak nitelendirilmiştir (Wohlforth,1999).

Dünya savaşları tarihinde önemli bir yükseliş elde eden Amerika bu yükselişini karşısında alternatif bir ülkenin olamadığı dönemlerde hızla devam ettirebilmiştir. Ancak soğuk savaşın sona ermesi ve küresel eksenin farklı boyutlar kazanması ile ortaya çıkan yeni güçler artık hegemon güç

tartışmalarını başka bir boyuta taşımıştır. Yeni dünya düzeninde Amerikan hegemonyasının sorgulanması karşısında bir güç dengesinin ortaya çıkması ile el değiştiren güç sistemi, uluslararası ilişkilerde güç boşluğunun kısa sürede doldurulacağını da göstermiştir.

Yeni perspektifte dünya düzeni kurgusuna baktığımız zaman hakimiyet mücadeleleri her alanda çok kritik öneme sahip olmuştur. Bu çalışma içinde bahsedeceğimiz güçler dengesi sistemi, ülkeleri, denizler üzerinde yeni bir eksenle mücadeleye doğru itmektedir. Bu konudan bahisle, Alfred Thayer Mahan'ın 'deniz hakimiyet teorisi' küresel politik sistemde yeni yüzyıl ile birlikte güncellenmeye mecburdur. Zira Arktik bölgesi, geride kalan jeopolitik yaklaşımlarda ihmal edilmiştir. Ayrıca bölgeye yönelik varsayımlar Arktik bölgesinin değişen jeopolitik konumunu anlama konusunda yetersiz kalmaktadır. Mahan'a göre, dünya okyanuslarından en az ikisini kontrol eden ve iki okyanusa açık erişimi olan devletlerin Britanya İmparatorluğu ve ABD'nin yaptığı gibi dünyayı kontrol edeceği belirtilirken Arktik Okyanusunu dikkate almamış ve okyanus olarak da tanımlamamıştır (Heininen, 2018: 176).

Bu konuda, Modelski ve Thompson tarafından ileri sürülen uzun döngü teorisi, devletlerin deniz gücünün sağladığı kapasite artışının hegemonik geçişleri artırdığını ortaya koymaktadır (Modelski, Thompson, 1988: 3-26). Arktik bölgesi üzerinde kara sınırlarının olduğu kadar deniz hakimiyetlerinin de ülkelere stratejik hamleler yapma hususunda avantajları vardır. Bu noktada deniz gücü, ülkelerin gelecek hedefleri ve kaderleri üzerinde önemli rol oynamakla birlikte deniz stratejisini en üst seviyede tutan ülkenin bölgesel gücünü de elinde tutmasına imkân sağlayacağını söylememiz mümkündür. Arktik bölgesine sadece bölge ülkelerinin gözüyle bakmak küresel dünyada stratejik bir hata olacaktır. Uluslararası kuruluşların ve devlet müttefiklerinin etkisi ile küresel güç olarak bahsettiğimiz ülkelerin neredeyse tamamının bu bölgede yer alması, dünya genelindeki küresel güç savaşlarını bu dar alana taşıyarak rekabeti daha fazla hissetmemize neden olacaktır. Uluslararası ilişkiler kapsamında ülkelerin birbiri üzerindeki güç olgularını kabul ettirmesi, geçmiş zamanlarda oldukça uzun dönemlere yayılan savaşların yaşanması anlamına gelebilmekteydi. Güç kavramının tanımlayıcı unsurları, devletlerin askerî kapasiteleri ile doğru orantılı olarak görülmekteydi. Bunun yanında ülkelerin ittifak kurdukları devletler güç dengesi ve hegemonya için oldukça önemli görülmekteydi. Modern tarih dönemlerinin başlangıcı ve küresel çapta ilk değişimden bahsedebileceğimiz kırılma noktası olarak nitelenen 'Vestfalya Barışı' (1648) ile egemenlik ve

güç anlayışı da değişmiştir. 1648'den günümüze kadar uluslararası sistemi incelediğimizde, sisteme uzun süre hiçbir devlet hâkim olamamıştır. Sisteme hâkim olmak isteyen devletler, sistemdeki diğer devletler tarafından hep dengelenmiştir. Modelski'nin büyük güçler tanımından yola çıkarak ikinci dünya savaşı kadar geline süreçte on iki büyük devletin varlığından söz ederken bu sayı ikinci dünya savaşı ile yediye düşmüştür. İkinci Dünya Savaşı sonrasında ise sadece iki güç kalarak çok kutuplu dünya ekseninden tek kutuplu düzene doğru bir değişim yaşanmıştır. Hegemon güç unsurlarında meydana gelen eksen kayması yeni tartışmaları ortaya çıkarmaktaydı. Ancak Soğuk Savaş'ın sona ermesi ile birlikte dünya devletlerinin tek kutuplu sisteme veda edeceğinin sinyali verilmiştir. Soğuk Savaşın sona ermesine kadar geçilen yüz yıllık süreçte ABD oldukça fazla yol kat etmesine rağmen Sovyetlerin dağılması ile Rusya'nın toparlanma sürecine girerek kalkınmasını hızlandırması oldukça hızlı ilerlemiştir. Soğuk Savaş sürecinde ABD, Arktik bölgesine çok fazla yönelmemiş olsa da Rusya'nın da içerisinde olduğu durumlardan dolayı çok fazla yönelemediği denizlerde denge korunmuştur. Rusya, Sovyetlerin dağılması sonrasında meydana gelen iç karışıklıklardaki tutuklu kişileri Arktik bölgesinde oluşturduğu bölgelere yerleştirerek farklı bir yol izlemeye çalışmış ve bölgedeki insan nüfusunu artırma yoluna gitmiştir. Ancak bölge koşullarının elverişsiz oluşu ile bölgeye yerleştirilen insanlar bölgede daha fazla yaşamamış ve yeniden iç kesimlere doğru kaçmaya başlamıştır. Bu politikanın ardından Rusya 2000'li yıllar ile birlikte bölgeye yatırımları artırmış ve yönünü Arktik bölgesine dönmüştür. Eş zamanlı olarak ABD ise bölgede yeni birimler ve araştırma merkezleri kurmaya başlamış Ruslara karşı bir hamle çabası içerisinde girmiştir. Tüm bu gelişmeler tarih sahnesinde Amerika hegemonyasının gerilemesi olarak okunsa da Amerika bu sistemde tek güç olmak için daha fazla yatırım ile bölgesel gücünü göstermek istemiştir. Ancak tam bu yatırımların artırıldığı sırada Amerika'da bir felaket meydana gelmiş ve 11 Eylül saldırıları olarak literatüre geçen terör saldırıları Amerika'nın politikasında yeni önceliklerin meydana gelmesine neden olmuştur. Şimdi ilerleme sırası Rusya'dadır. Yeni enstitüler ve özellikle Çin'in desteğini alan Rusya, Arktik bölgesinde en uzun kıyı şeridinde sahip olmanın avantajları ile yeni keşiflere doğru yol almaya başlamış, ticaret yollarının kullanımı için buzulları açma yoluna gitmiştir. Çin için yeni avantajlar yaratan bu yolların açılması ile Çin yeni bir ipek yolu keşfedercesine ticari ulaşımlarını hafifletmek için bu yola yönelmiş ve yeni buz kırıcılar alması için Rusya ile ittifak kurmuştur. Bölgede güç dengesini değiştiren hamleler ardı ardına gelmesi ile hegemonyayı eline alma fırsatı

yakalayan Rusya, Arap Baharı sonrasında güney bölgelere ve Akdeniz'e inerek Amerika karşısında yeni cepheleler açmış ve bölgesel hegemonya yarışını farklı alanlara taşıyarak artık bu yarış küresele dönüştürme yoluna girmiştir. Libya, Suriye, Kıbrıs ve Akdeniz'in sıcak sularında donanması ve paralı askerlerini artıran Rusya tarihçileri ve uluslararası ilişkiler teorisyenlerini yanıltmayarak tarih sayfasında yeni bir küresel dönüşümü başlatmıştır. Tek kutuplu dünya Rusya ve destekçi ülkeleri ile yeniden çok kutuplu bir hâle gelmeye başlamıştır. Bu konuda Kenneth Waltz 1964 tarihli bir makalesinde, iki kutuplu sistemin yüzyılın sonuna kadar süreceği öngörüsünde bulunmuş, Gelecek binyılın kıyısında, iki kutupluluğa veda etmek üzere hazırlanmalı diyerek öngörüsünde yanılmamıştır (Waltz, 1964). Bu bahsettiğimiz güç geçişleri kısa bir sürede gerçekleşen olaylardan ibaret değildir. Ancak Vestfalya (1648) sonrası süreçte çok kutuplu dünyanın tek kutuplu olması için neredeyse 300 yıl geçmişken bu sistemin yeniden çok kutuplu hâl alması ise sadece kırk yıl kadarlık bir sürede meydana gelmiştir. Elbette ki tüm bunların alt yapısını oluşturan daha uzun bir zaman dilimi mevcuttur ve bu konuda eleştirel yaklaşımlar olabilir ancak geride bırakılan 300 yıllık dönem incelemesi yapıldığında çok fazla şiddetin ve toplumsal olayların yaşandığı göz önüne alınarak kırk yıllık bir sürede tüm güç geçişkenliklerin değişkenliği oldukça muazzamdır. Gücün belirleyiciliğinin değişmesi ve bu değişimin hızlı olması konusu da uluslararası ilişkilerde tartışmaya açıktır. Bu konuda nükleer güç ile elde edilen yeni taktiksel varyasyonlar ülkelerin liderliği konusunda oldukça önemli bir noktadadır. Askerî gücün önemli bir kısmını nükleer silahların tek başına sağladığı ve güç dengesinde önemli bir yer edindiği bu dönemde stratejik rekabetin yönünü ve hızı elbette değiştirmiştir.

Ülkelerin enerjiye ulaşmaları ve küresel anlamdaki güç hegemonyasını koruması için daha fazla askerî birliklere ayırdığı bütçeleri karşılamak için yine enerjiye sahip olması bir kısır döngü meydana getirmiştir. Özellikle 11 Eylül sonrasında ABD'nin Ortadoğu özelinde gerçekleştirdiği askerî faaliyetler ile bölgesel güç olarak askerî varlığını hissettirmesine karşılık olarak Arap Baharı sonrasında yaşananlar diğer ülkelerinde Ortadoğu coğrafyasına girmesi için bir fırsat olarak görüldü. Amerikan hegemonyasının bölgesel olarak yayıldığı dünya üzerinde bölgesel olarak atılan adımlar ile karşı güç oluşturma çabası içerisinde olan Rusya her fırsatı kullanarak hegemon yapılanmayı parçalamaya başladı. Arap Baharı ile iç savaşların başladığı bölgelere baktığımız zaman özellikle Suriye özelinde adeta kendisine yeni bir toprak edinen Rusya, Amerika'nın Irak ve Kuzey

Suriye bölgelerindeki varlığına karşı bir alternatif oluşturarak örgütler ve bazı devletleri yanına çekmeyi başarmış alternatif güç oluşturmuştur. Diğer bir bölge olan Libya ise yine Rusya ve Avrupa ülkeleri için bölge hegemonyasının denge politikası üzerinden incelenmesi gereken spesifik bir uluslararası ilişkiler vakası olarak kayıtlara geçirilmiştir. Ancak genel olarak baktığımızda Suriye'nin Tartus ve Şam bölgesi ile Libya'nın Akdeniz kıyılarında egemenliğini artıran Rusya Güney Kıbrıs Rum tarafı ile yaptığı ikili görüşmeler ile NATO'nun (Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü) demir zincirlerini de kırma yoluna giderek artık güç dengesindeki ağırlığı kendi tarafına doğru çekmeye başladığını söylememiz mümkündür. Deniz ve Kara operasyonları ile Akdeniz bölgesine son on yılda hâkim olan Rusya artık Ortadoğu ve Akdeniz'de sadece Amerikan hegemonyasına karşı değil ayrıca Avrupa'nın Afrika bölgesindeki kartel etkisini de azaltarak hegemonyada yeni bir alan açmayı başarmıştır. Kuzey Afrika bölgesinde yeni bölgeler edinen Rusya bu yoları Çin'in kullanmasına izin vererek Çin hegemonyasının özellikle Orta Afrika'ya kadar uzanmasına neden olmuş ve taktiksel bir yol izlemiştir. Çin'in yatırım yaptığı ve borçlandırarak yerel yatırımlara katkı sağladığı Afrika ülkeleri bugün Avrupa'nın etkisinden çıkarak Çin kontrolüne girmeye başlamıştır. Bu noktada 2030 yılına kadar Çin ve Rus iş birliği ile yeni bir politik düzenin kurulacağını ve küresel hegemonyanın artık denge noktasından başka bir yöne ilerleyeceğini söylememiz mümkün olacaktır.

Yukarıda anlatmaya çalıştığımız konu, Rusya ve Çin'in toparlanma sürecinin hızla gelişmesi ve artık Amerikan hegemonyasına karşı alternatif bir güç olarak dünyada varlıklarını kanıtlamasıdır. Son otuz yıllık dönemde Amerikan hegemonyasına karşı hızla yerlerini alan Rusya ve Çin'in dinamikleri her bölgede olduğu gibi Arktik bölgesinde de devam edecektir. Ancak burada dikkat çekilmesi gereken bir nokta vardır. Akdeniz, Ortadoğu ve Afrika bölgelerinde girişilen hegemonya yarışı ve güç dengesinin sağlanması konusu özellikle Amerika ve Rusya'nın toprak bütünlüğünün sınır aşırı bölgelerinde meydana gelirken Arktik bölgesi her iki ülkenin de sınırları dahilinde meydana gelen bir yarıştır. Bu noktada özellikle Amerikan hegemonyasının uzun yıllardır sınır ötesi savaşlarda yer alması ile sınırlarından uzak tutmaya çalıştığı çatışma ortamını bu defa sınırlarında hissetme olasılığı meydana getirmektedir. Uluslararası ilişkiler teorisyenleri bu bölgede herhangi bir sıcak çatışmanın çok düşük olasılıkla olduğunu düşünmekte ancak Rusya ve Amerika bu düşük olasılığı dahi göz önünde bulunduruyor olacaklar ki Arktik denizi paralelindeki sınırlarına askerî

sevkiyat ve birlikler kurarak gelecek savaşa hazırlık yapmayı ihmal etmiyorlar.

Klasik egemenlik anlayışının üzerinde bir seyir izleyen 21. Yüzyıl dünyasında hegemonyanın tek kutupluluğundan uzak daha fazla ülkenin karşılıklı olarak bağımlılıklarının arttığı multi-polar bir sisteme doğru ilerlemekteyiz. Bu nedenle birçok teorinin yeniden şekil alacağı sistemde hiç şüphesiz deniz hakimiyetleri konusu da yeniden güncellenme ihtiyacı duymaktadır. NATO güçlerinin varlığının yeniden sorgulanmaya başladığı ve Avrupa Birliği'nin gerekli olup olmadığı konusunun tartışıldığı bir on yılı geride bırakırken belki de ülkelerin artık daha spesifik olarak ön plana çıkma ihtiyacı duyacağı bir döneme girmektedir. Bu noktada mutlak güç üstünlüklerinin yeni düzende yer almayacağını söylememiz ve ülkelerin yeni dış politikalarını buna göre dizayn etmesi gerektiğini vurgulamamız dış politikaların daha etkili olması açısından önemli olabilir. Ülkelerin askerî birlikleri sorguladığı dönemlerde çok uluslu şirketlerin ön plana çıkması da uluslararası güç geçişkenliğinin bir tezahürüdür. Soğuk Savaşın son dönemlerine doğru ve 1980 sonrası dönemde etkinliklerini hızla artıran uluslararası şirketler, devlet egemenliklerini tehdit eden boyutlara ulaşmıştır. Dünya Bankası yapılan araştırmalar sonucunda 500 çok uluslu şirketin dünya mal ve finans piyasaların %90'a yakınına yönlendirdiği belirtmiştir. Bu şirketlerin içerisinde en yüksek getiriye sahip askerî şirketlerde yer almaktadır. Uluslararası arenada sınır ötesine yer alan askerî şirketler ile varlığını gösteren ülkeler daha profesyonel bir askerî sistemin içerisine ilerlerken bu şirketlerin yatırımları güç dengesinde ülkelerin yerini belirler nitelikte yer almaktadır. Bununla alakalı olarak ise Kenneth Waltz, uluslararası sistemde koşulların değişmesiyle beraber uluslararası teorilerinde gün geçtikçe dönüşüm geçireceğini, böyle durumların ise normal olduğunu düşünmektedir (Waltz, 2000: 25). Uluslararası sistemdeki gücün, devletlerin kendi hatalarından mı yoksa diğer devletler tarafından mı zayıflatıldığı konusu spesifik olarak artık çok anlam ifade etmemektedir. Çünkü bu yüzyıl içerisinde bir zayıflığın ortaya çıkmasının ardından güç boşluğu (yukarı bahsettiğimiz bölgeler üzerinde Rusya ve Çin'in boşlukları doldurması gibi) diğer devletler tarafından doldurularak küresel dengelenme sağlanacaktır. Küreselleşmenin aktif ve reel hareketleri artık anlık olarak hiçbir boşluğu kabul etmemektedir. Bu nedenle Arktik bölgesi belki de Amerikan hegemonyasının yeni bir başlangıcı olabilecek son bölgedir.

Amerika'nın dış politikasında sergilemiş olduğu saldırgan yaklaşım yeni küresel dünyada karşılık bulamamış ve ülkelerin tepkisine neden

olmuştur. Amerika'nın müttefiklerine karşı olan tutum ve davranışlarının da etkisi ile küresel değişimde yeni alanlar arayan ülkeler yükselen Rusya ve Çin etrafında toplanmaya başlamışlardır. Ortadoğu ve Akdeniz'de güç toplayan Rusya bu etkisini Afrika'da Çin ile paylaşarak paydaş bir güç ortaya çıkarmış ve dünya güç dengesini Vestfalya sonrasında ilk defa dengeye getirmeye başlamışlardır. Bu dengenin getirdiği yeni güç ile bölgesel faaliyetlerini artıran ülkeler artık daha küresel hacimli bir yol haritası belirlemiş ve güç dengesi sisteminde gücü kendi lehine doğru hareket ettirme çabasına girmişlerdir. Tam bu noktada Arktik bölgesi belki de güç dengesini bozacak olan yeni hamlelerin odak noktası hâle gelecektir. Bu nedenle Arktik bölgesi enerji ve ticaret yolları ile yeni küresel güç yapacağı ülke için tüm sınırları ile kuzey bölgesinde bekleyişini sürdürmektedir.

2. Hegemonya ve Güç Üzerinden Arktika'yı Okumak

Uluslararası literatür açısından yukarıda ele aldığımız bölümde, küresel anlamda yükselen güçlerin birbiri üzerinde etkinleştirmek istediği güç mücadelesini farklı perspektiflerden aktarmaya çalıştık. Soğuk Savaş dönemine kadar geçen sürede tek kutuplu bir dünyada hegemonya üzerinden okunan küresel faaliyetler son otuz yılda farklı alanlarda okunma gerekliliği ortaya çıkarmıştır. Artık küresel dengelerin sadece hegemonya üzerinden okunması literatürün genişliği ilkesi ile çelişmektedir. Bunun yanı sıra hegemon güç olarak ifade edilen ülkelerin yeni düzlemde gücünü paylaşmak zorunda kalması da okumaların daha farklı alanda yapılması zorunluluğunu doğurmaktadır.

1648 Vestfalya Barışı ile ortaya çıkan yeni model sistemde Avrupa merkezli bir küresel düzen kurulmaya başlanmıştır. Bu sistemi yakından inceleyip veriler ile baktığımızda Avrupa devletlerinin Vestfalya öncesi dönemde yani 1500'lü yıllarda dünyanın %7'sini denetim altında tuttuğu bilgilerine ulaşmaktayız. Bu tarih sonrası 1800'lerde bu oran %35 daha sonrasında 1914 itibarıyla ise %84'e ulaşmıştır. Yakın tarihe gelindiğinde ise I. Dünya Savaşı sonrasında bu oran %90'lara kadar ulaşmıştır (Gilpin, 2016: 341). Bu dönemde ortaya çıkan sistemlerin çeşitliliği ve geçerliliği konusunda Immanuel Wallerstein 1974 yılında yayımladığı 'Modern Dünya Sistemi' çalışmasında modern kapitalist sistemin köklerinin 1450-1670 arasında kapsayan dönemde Batı Avrupa'da bulunduğunu belirtmekle birlikte yine birçok dünya sisteminin de bu dönem sonrasında var olduğunu ele almaktadır (Wallerstein, 1974). Vestfalyan dönemle birlikte 15'inci yy'da Portekiz, 16'ncı yy'da İspanya, 17'inci yy'da Fransa ve Amerikan hegemonyasına kadar geçen sürede ise İngiltere, uluslararası sistemde "hegemon güç"

konumunda olmuşlardır. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ise tüm devletlerin duraklamasından istifade eden ABD, hegemon güç kavramını İngiltere'nin elinden alarak küresel güç hâline gelmiştir. Bu noktada hegemonyanın kendi içerisinde bir diyalektik oluşturarak alternatif ortaya çıkardığı bir döngüden bahsedebiliriz. Bu döngü içerisinde her ülkenin ortaya koyduğu gücü elde tutma biçimi de sistem içerisinde sürekli olarak değişmektedir. İkinci Dünya Savaşı dönemi ve sonrası Soğuk Savaşa kadar alternatifsiz kalan dünya düzeninde Sovyetlerin Birliği'nin dağılması sonrasında yeni alternatifine kavuşan dünya artık çok kutuplu bir sisteme geçmeye hazırды. Güç söylemlerinin içerisinde gücün devamlılık esası konusu son dönemde oldukça önemlidir. Küresel güç olma kapasitesinin kapital bir sistemle doğru orantıda olması gerekliliği ülkelerin siyasal politikaları kadar ve hatta daha fazla önem kazanmaktadır. Küresel sistemde gücü elde ettikten sonra sürdürülebilirliğinin sağlanması da ülkenin ekonomik yapısına bağlıdır. Yani buradaki döngü para ve dış politika arasında gelişmektedir. Ancak ülkelerin ekonomik kalkınma süreçlerinde elde ettikleri ve edebilecekleri gelirleri sürekli olarak hegemonya kalma amacıyla kullanmaları yeni bir ikilemi ortaya çıkarabilmektedir. Şöyle ki, ülkelerin hegemonya için elde ettiği kapital gelirlerin katlanarak harcanması ülkenin ekonomisine zarar vererek geriye düşmesine neden olabilmektedir. Nitekim küresel krizlerde çok fazla yara alan Amerika'nın son dönemde gerileme nedenlerinin en büyük etmenlerinden biriside budur. Bu nedenle ortaya atılan farklı güç unsurlarını deneme yoluna gidilebilmektedir. Tam bu noktada yeni güç kavramına yapılan önemli katkılardan birisi "yumuşak güç" kavramıdır. Bu kavram ile birlikte Joseph Nye hegemonya için maliyetleri göz önünde bulunduran ülkelere bir alternatif ortaya koymaktadır. Nye yumuşak güç kavramını sert güç ile karşılaştırarak açıklamış, güç kavramına yepyeni bir bakış açısı getirmiştir (Yapıcı, 2015). Nye "yumuşak güç" kavramına ilk kez 1990 yılında yayımladığı "Liderliğe Zorunluluk: Amerikan Gücünün Değişen Doğası" adlı kitabında ve bu kitabından derlediği "Yumuşak Güç" adlı makalesinde değinmiştir (Nye, 2004). Ancak her ne kadar yumuşak güç ile formül üretilse de ülkeler askerî harcamalarını artırma yarışından vazgeçmemiş ve giderek artırmaya devam etmiştir.

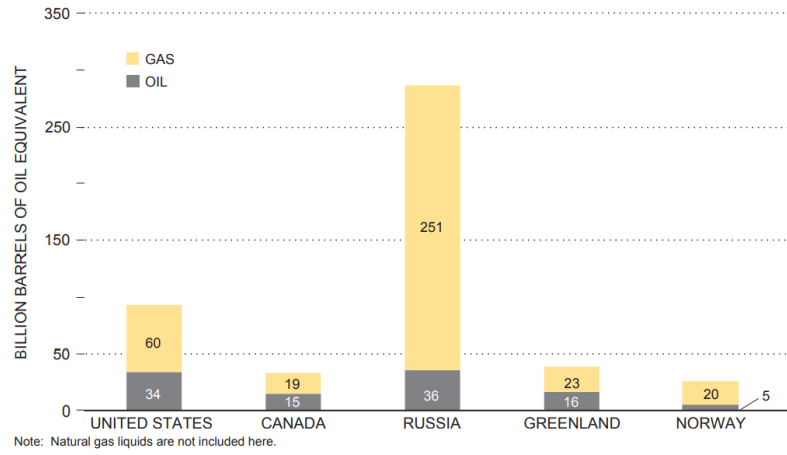
Küresel sistemde güç liderliğini sürdürmek isteyen ABD, bölgesel olarak belirlediği politikaların bir yenisine Arktik bölgesini ekleyerek devam etmektedir. Bu bölge hegemonya için oldukça zor bir bölge olabilme potansiyeline sahiptir. Çünkü bölgede bulunan Arktik konseyi ülkelerin yanı sıra Rusya ve Çin gibi ülkelerin yaratacağı baskı ABD açısından zorlayıcı

olacaktır. Bu alanda yapılan literatür çalışmalarının sınırlılığı ile henüz hangi gücün baskın olacağını söyleme noktasında yetersiz kaynaklara sahip olsak da aslında bir hegemonyanın sağlanacağı konusu da çok fazla net olamayacaktır. Arktik bölgesinde kurulan ittifaklar ile yeni dönemde güç unsurlarının baskısı sonucu bir tarafta ağırlık kurulması çok fazla mümkün görülmemektedir. Bu neden Arktik bölgesinde hegemonyadan ziyade bir güç dengesinin olması daha büyük bir ihtimal diyebiliriz. Bu noktada kurulacak olan dengenin ağırlık tarafı ABD ve Rusya'nın bölge politikaları belirleyici rol oynayacaktır. Ancak küresel sistemde ülkelerin baskı kurma aracı olarak geliştirdikleri sistemleri sadece bir bölgeden ibaret olmamakla birlikte dünyanın diğer bölgelerinde kuracakları üstünlük şüphesiz Arktik' teki devletlerinde çizgisini belirlemesine neden olacaktır. Hegemonya konusunda belirsiz olan bölgede güç dengesi kurulması bağlamında diğer ülkelerin belirleyiciliği söz konusudur. Bu nedenle Arktik bölgesinde 'Güç Dengesi' noktasında incelemeler yapmak literatüre katkı sağlama açısından oldukça önemlidir.

3. Arktik Bölgesinde Çok Kutupluluk ve Güç Dengesi

Arktik son dönemlerde ismini buzul erimeleri ile sıkça duyduğumuz Kuzey Kutbu alanı olarak karşımıza çıksa da devletlerinin bölge ile ilgilenmeye başlamaları yeni bir olay değildir. Sovyetler henüz 1920'lerde Arktik konusunda araştırmalar yürütmeye başlamış, yüzen buz istasyonları ve Kuzey Kutbu'nu incelemek için büyük bir buz kırıcı donanması hazırlamıştır. Ancak savaşın el verdiği koşulları neticesinde bu girişimlerden fazla verim alamamıştır. Ayrıca küresel bir savaş ortamı içerisindeki bu dönemde bölgeye olan ilgi ulusal güvenlik kaygılarına dayanmaktadır. Sovyet Rusya'dan sonra Amerika'da bölge ile, özellikle askerî bakımından stratejik bölgede yer alan Grönland ile yakından ilgilenmiştir. Amerika'nın Grönland ilgisi Danimarka'nın Alman işgaline düşmesi ile artmış, bu dönemde bölgede askerî üsler kurmak için birçok siyasi manevrada bulunmuştur. Nihayetinde II. Dünya Savaşı bittiğinde Amerika'nın Grönland adasında 15 hava izleme istasyonu vardır. Bu dönemde Amerika'nın Arktik araştırmalarında artış olmuştur. 1960'lı yılların ortalarında, füze ve füze tespit sistemlerinde teknolojik gelişmeler ile iletişim teknolojisinde meydana gelen gelişmeler Arktik bölgesinin Amerika ordusu için stratejik önemini yitirmesine ve dolayısıyla adadaki askerî faaliyetlerin azalmasına neden oldu (Jex, 2017). Soğuk savaş dönemlerinde ise ekonomik verilerini toparlamaya çalışan Rusya bu bölgeye hiçbir zaman sırt dönmese dahi tam kapasite ilgisini verememiştir. Ancak son on yılda eriyen buzullar Amerika'nın güvenlik endişesini ortaya çıkartırken diğer yandan enerji rezervleri ile de artan enerji bağımlılığını

azaltmak için muazzam bir fırsattı. Zira Amerikan ulusal petrol konseyi yayınladığı bir raporda Amerika'nın 2040 yılında petrol üretiminin günde 1 milyon varil düşeceği tahmin edilmekteydi (National Petroleum Council, 2015: 10).

Şekil 1: Arktik Bölgesinde Ülkelerin Enerji Potansiyelleri (National Petroleum Council, 2015: 32).

Bugüne kadar yapılan araştırmalar Arktik bölgesinde 90 milyar varil petrol, 47 trilyon metreküp doğal gaz ve 44 milyar varil LNG rezervi bulunduğunu ortaya koymuştur. Bu miktarlar dünya çapında kanıtlanmış petrol rezervlerinin yaklaşık %6'sı (1,7 trilyon varil), daha da önemlisi, doğalgaz rezervlerinin ise %25'idir (187 trilyon metreküp) (Beauregard-Tellier, 2008: 8).

Bu veriler ışığında, ulusların hegemonyalarını devam ettirmesi için gerekli enerji verilerini sağlayan Arktik bölgesi bölgesel bir güç sahnesine dönüşecektir. Buradaki enerji verileri Amerikan hegemonyasının sürdürülebilmesi kadar Rusya'nın da küresel hegemonya yarışı için önemlidir. Ayrıca yukarıda aktardığımız veriler ışığında Rusya'nın enerji kazancının daha fazla olacağı konusunda uluslararası kuruluşlar hemfikirdir. Rusya uzun kıyı şeridi ile enerji ve ticaret yolları konusunda pozitif yönde olumlu etkilendiği kadar kıyı bölgelerinin güvenlik sorunları içinde ek önlemler alma konusunda da negatif etkiye sahiptir. Rusya, diğer ülkelerin burada sıcak bir

çatışmaya girme ihtimaline karşı yeni güvenlik önlemleri alma konusunda 2030 yılı endeksli olarak adımlar atmaya devam etmektedir.

Arktik, Rusya toprak bütünlüğünün %60'ını oluşturmaktadır ve bu bölgede yaklaşık 2 milyon kişi yaşamaktadır. Arktik bölgesi Rusya ekonomisinin GSYH'na (Gayri Safi Yurtiçi Hasıla) %11, toplam ihracat gelirlerine ise %22 katkı yapmıştır. Ek olarak belirtmekte fayda var, Rusya, dünyadaki ilk nükleer buz kırıcı gemiye sahip ve 2025'te 9'u nükleer güçle çalışan toplamda 13 ağır buz kırıcı gemisine sahip olacak. Ayrıca Arktik bölgedeki limanlar onarılacak ve yenileri de inşa edilmektedir (Josephson, 2004: 350).

Şekil 2: Arktik Bölgesi Petrol ve Doğalgaz Yatakları. (Arktik Petrol ve Gaz Rezervleri, 2012).

Rusya ve Amerika'nın yanı sıra bölgede kıyısı bulunmamasına rağmen gözlemci statüsü ile bulunan Çin'i unutmamak gerekmektedir. Amerikan hegemonyası için ilk sırada tehdit hâline dönüşen Çin ekonomisi bu bölge içerisinde de kendisini göstermektedir. Çin 2018 yılı itibari ile ilk kez Arktik konulu bir raporu dünya ile paylaşmıştır. Beyaz Kitap olarak tabir

edilen bu raporun detaylarında Çin, artık Arktik bölgesinde sadece bilimsel araştırmalar amacı ile bulunmadığını, buzların erimesi ile oluşan yeni fırsatlar konusunda faydalanmak istediğini ekonomik küreselleşme ve bölgesel bütünleşmenin giderek gelişmesi ve derinleşmesi sonucu burada olması gerektiğini vurgulamıştır. Çin bu bölge üzerindeki yatırımlarını 2012 yılı itibari ile artırmaya başlamıştır. Çin tarafından 2012 yılı itibari ile Arktik bölgesine 90 milyar dolar yatırım yapılmış ve bölgede kutup araştırma enstitüleri ile birçok bilimsel keşif projesine imza atılmıştır. (The State Council Information Office of the People's Republic of China, 2018).

Bölgesel hegemonya açısından Çin'in bu yatırımları Rusya'nın faydasına gibi görünmektedir. Ancak Çin sadece Rusya ile değil diğer Arktik bölgesi ülkelerine de yatırımlar yaparak tamamen kendi menfaatleri doğrultusunda hareket ettiğini göstermektedir. Bu konuda daha önce yapmış olduğumuz “Yeni Küresel ve Ekonomik Rekabet Alanı: Arktika” başlıklı kitap çalışmasında Çin'in aslında hiçbir ülkenin peşine takılmadığını ve çıkar dengesi amacı ile yatırımlarına devam ettiğini belirtmiştik. Bu noktada Çin'in yapmış olduğu yatırımlar ticaret yolları başta olmak üzere bölge ülkeleri ile ilişkilerin gelişimine ek olarak Bir Kuşak Bir Yol- İpek Yolu projesinin Arktik ayağını oluşturmaktır (Güçyetmez, 2021).

Şekil 3: Çin'in Kutup Rotası (Matthew, 2019).

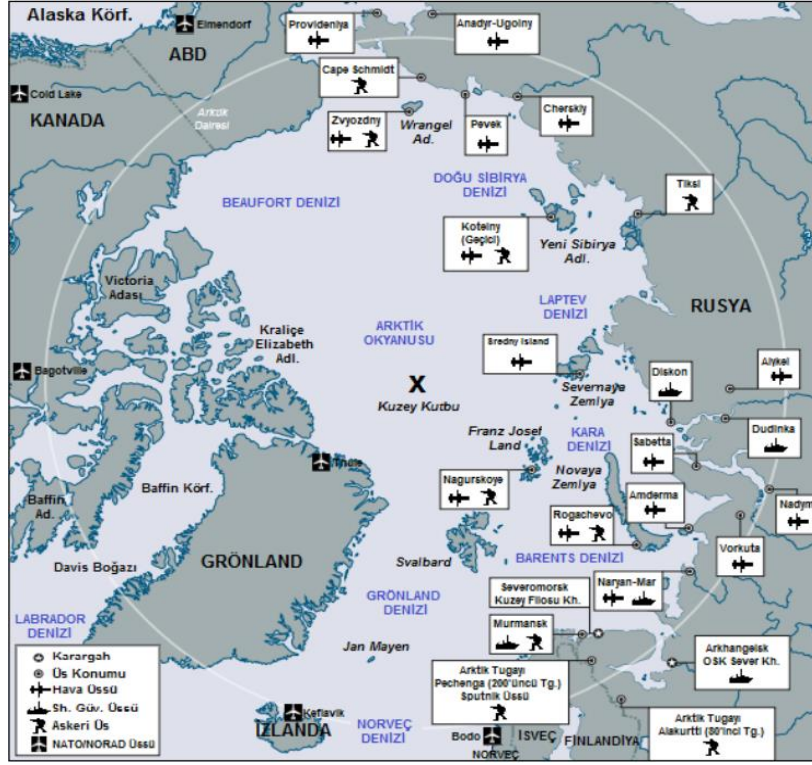
Rusya ve Çin'in örtüşen çıkarları nedeni ile yapmış oldukları iş birliği Amerika açısından güvenlik riski oluşturmakta ve bunun yanında Amerikan

gücünü zayıflatma amacı gütmektedir. Uluslararası bölgesel alanlarda hegemonyasını kaybeden Amerika Akdeniz, Ortadoğu ve Kuzey Afrika sonrasında karşısında bulunduğu Rusya ve Çin için acil bir yeni küresel planlama yapmalı. Küresel güç hegemonyasında sağlanan dengenin çok kısa bir sürede oluşması Amerikan hegemonyasının daha kısa sürede yok olacağı realitesini de ortaya koymaktadır. Bu nedenle dış politika konusunda hegemonyasını sürdürmek isteyen Amerika'nın yeniden sert güç ile bölgelerde varlığını hissettirme isteği oluşabilir.

Şekil 4: Çin'in Arktik İpek Yolu (OBOR Europe, 2021).

Amerika'nın güvenlik endeksli kaygılar nedeni ile yapmış olduğu eylemler ise geçerli nedenlere dayanmaktadır. Rusya'nın Soğuk Savaş sonrası dönemde askerî olarak yatırım yaptığı Arktik bölgesi son zamanlarda tam donanımlı eğitim alanlarının da açılması ile Rusya'nın her an çatışmaya hazır olduğuna dair işaretleri göstermektedir. Rusya Kuzey bölgesindeki askerî üslerini son teknoloji silahlar ile donatmaya devam etmektedir. Son olarak Arktik bölgesindeki üslere S-400 ile birlikte orta menzilli P-800 Oniks, kısa menzilli Pantsir ve Tor M2-DT ve kıyı savunması K-300P Bastion-P, 4K51 Rubezh füze sistemleriyle gönderilmiştir. Bunlara ek olarak nükleer buz kırıcı gemilerin sayısını artıran Rusya, Çin'in de yardımıyla bu gemi süreçlerini daha kısa zamanda çözümleme yoluna gitmiştir.

Şekil 5: Rusya'nın Arktik Donanması (Boulègue, 2019: 15).

Bu verilere karşılık Amerika'nın güvenlik endişeleri ile birlikte bölgede artırdığı askerî varlıkları yasal bir zeminde yer almaktadır. Güç dengesinin sağlanması amacı ile bölge ülkeleri ile NATO şemsiyesi altında hareket eden Amerika, bölgede hegemonya sağlamadan ziyade gücü korumaya çalışmaktadır. Elbette ki bu Amerika politikasının istediği bir durum değildir ancak Arktik bölgesinin geç keşfi ile ülkelerin manevra alanlarının kısıtlılığı sonucu ülkeler şimdilik güç dengesini koruma yoluna giderek ittifaklar ile hareket etme konusunda ilerlemekteler. Bu noktada Rusya ve NATO'nun izlediğini askerî taktiksel hareketler ve envanterleri ortaya koyarak güç dengesinin kurulup kurulmaması noktasında fikir edinmeye çalışalım.

Tablo 1: *Arktik'te NATO ve Rusya Askerî Karşılaştırması*
(Sergunin, 2014: 330)

	NATO	RUSYA
Deniz Altı	85	30
Uçak Gemisi	6	1
Büyük Gemi	100	17
Destek Gemisi	33	-
Uçak	200	100
Helikopter	-	40
Balistik Füze Denizaltısı	8	7
Buz Kırıcı Nükleer Gemi	3	9

Tablo 1’de görüldüğü üzere NATO bazında bölgede var olan askerî birlikler Rusya için büyük tehdit oluşturmaktadır. Karşılıklı olarak tehdit unsurlarını artıran ülkelerin yarattığı ortam bir güvenlik paradoksunu da ortaya çıkarmaktadır. Zira güvenlik için daha fazla askerî envantere sahip olan ülkeler karşı ülkenin güvenlik sorunu algısının oluşmasına neden olmakta ve askerî olarak donanma yoluna gitmesini sağlamaktadır. Böylelikle karşılıklı bir güvenlik ikilemi içerisine giren Amerika ve Rusya’nın diğer bölgelerde elde edeceği üstünlükler Arktik bölgesinde de önemli bir anlam içerecektir. Sadece Arktik üzerinden okuyamayacağımız hegemonya güç kuramınının diğer alanlara sirayet eden ve bölgesel güç ittifaklarının birer toplamı olan hegemonya için ülkelerin uygulayacağı politik tutum önemlidir. Küresel ortamda ortaya çıkartılan gücün sadece bir bölümü olan Arktik, gelecek yıllar içerisinde bir yandan sıcak çatışmaya hazırlanırken diğer yandan da buzların erimesini beklemektedir. Aynı zamanda bölgesel olarak devam eden çatışmalarda varlıklarını artırmak için yarışan Rusya ve Amerika’nın bu noktalarda elde edeceği müttefiklikler Arktik içinde son derece önemlidir. Diğer bölgelerde elde edilecek güç unsurları ve güçlü müttefikler Arktik başta olmak üzere Çin denizine uzanmak isteyen Amerika için daha fazla bir önem arz etmektedir. Amerika’nın sadece Rusya ile değil aynı zamanda Çin ile de

bir mücadele içerisinde olduğunu unutmamak gerekir. Bu konuda Amerika'nın atacağı adımlar ile 11 Eylül dönemi realist yaklaşımları ve sert güç politikasına dönüşü işaret etse de yeni dünya düzeninin bunu ne kadar kabul edeceği de başka bir araştırma konusudur.

4. Küresel Eksen Kaymasında Arktika ve Yeni Düzen

Dünya tarihinde ve uluslararası ilişkilerde, devletlerin birbirine olan tutumları genellikle verimli bölgeler ve jeo-strateji üzerinden incelenmiştir. Dünya hakimiyeti ve hegemonya yaklaşımları konusunda Amerikan politikalarının jeopolitik temeller üzerinde kurulu olduğu söylenebilir. Amerika dış politikasının Avrasya ve Ortadoğu üzerinden incelediğimizde enerji hakimiyeti temelinde kurulu bir strateji belirlediğini gözlemlemekteyiz. Son dönemde Kuzey Afrika ve Akdeniz'e yansıyan bazı gelişmelerinde enerji kökenli olduğunu varsaydığımızda Amerikan yüzyılında enerji hakimiyetinin oldukça önemli bir rol oynadığını söyleyebiliriz. Coğrafyaların dünya hakimiyeti konusunda stratejik konumları özellikle yeni dünya düzeninde oldukça önemlidir. Hegemon güce sahip olan ve olma yolunda ilerleyen ülkeler için hakimiyet mücadelelerinde coğrafyanın jeo-stratejik konumu, ulaşım yolları konusunda stratejik önemi ve enerji konusunda da yer altı zenginlikleri tüm dış politikalarını belirler. Günümüze kadar gelinen noktada Avrasya ve Ortadoğu'nun dünya enerji rezervi açısından zengin bölge olması ülkelerin gelişimlerinde önemli rol oynamaktaydı. Ancak özellikle Ortadoğu bölgesinde yaşanan çatışmalar ve sömürü düzeni sonrasında gerek terör örgütlerinin gerekse askerî vesayet ile gelen yönetimlerin neredeyse hiç pahasına dağıttıkları petrol rezervleri tükenmekle karşı karşıya. OPEC tarafından yapılan son araştırma verilerine göre Ortadoğu'nun petrol rezervi 2040 yılında tükenmeye başlayacak. Bu noktada da ülkeler yenilenebilir enerji için yeni adımlar atarken diğer yandan bu süreci sorunsuz ilerletebilecek yeni enerji keşifleri peşinde çalışmalara devam etmektedir. Bu yeni keşif ve enerji rezervinin en yakın dönemde Akdeniz'de keşfedilmesi Arap Baharı ile bölgede olan hâli hazırda bulunan ülkelerin donanma sayılarını artırırken bölgedeki huzursuzluğun artmasına da neden oldu. Tam bu noktada dünyanın en büyük enerji rezervinin Arktik bölgesinde keşfedilmesi ile yeni hegemonya savaşlarının Akdeniz'de değil Kuzey Kutbunda olacağını sinyallerini vermiş oldu. Elbette ki Akdeniz enerji rezervleri açısından oldukça önemli kaynaklara sahip ancak sıcak çatışmanın ortasında kalmış bir bölgedeki enerjinin henüz nasıl taşınacağı dahi belli değilken Arktik bölgesinde bulunan

enerji özellikle bölgeye kıyısı olan ülkelerin sessizce kuzeye yönelmelerine neden oldu.

Amerikan dış politikasının enerjiye yönelen yapısı ile enerji hakimiyeti konusunda istekliliği, hegemonyasını sürdürme konusunda hayati önem taşımaktadır. Enerji stratejisi çerçevesinde Amerika, Arktika ile küresel hâkimiyetin yeni belirleyici unsuru olan enerji kaynaklarının kontrolüne dayandığı anlayış çerçevesinde yeni bir bölgesel etki alanı oluşturmaya çalıştığı görülmektedir. Bu manada Amerika'nın Arktik bölgesinde kıyıdaş bir devlet olarak yer alma serüveni 1867 yılında Alaska'yı Rusya'dan 7,2 milyar dolar karşılığı satın almasıyla başlamıştır. Amerika daha sonra 1924 yılında Kuzey Kutbu'nun Alaska'nın bir uzantısı olduğunu iddia etmiş ve ancak 2009 yılında Arktik Bölge Politikası ile ilk kez Arktik bölgesinde tamamen var olduğunu belirtmeye başlamıştır. Bu bölge planlaması ve politikaları öne sürmesi itibari ile Amerika artık bir Arktik ülkesi olduğunu tanımlayarak bölgesel faaliyetlerini artırmaya başlamıştır (Heininen, 2012: 22).

Uluslararası alanda artan teknoloji ile ülkelerin enerjiye bağımlılığı da önemli derecede artmaktadır. Enerjide dönüşümün ve yenilenebilir enerjinin teknoloji yardımı ile ileri seviyeye taşındığı gerçekliği karşısında artan dünya nüfusu ve hızlı tüketim oranının artışı enerji açığını ortaya çıkarmaktadır. Bu nedenle enerjiye bağımlılığın artışı ile ülkelerin enerji açığını karşılama isteği sıcak çatışma oranlarını da aynı oranda artırmaktadır. Küresel bazda petrol tüketimi 2003 yılında günlük olarak 66 milyon varilken, 2020'de 119 milyon varile ulaşmıştır. Amerika'nın 2025'e kadar Ortadoğu'dan alacağı petrolün %85 artması beklenirken, bu enerjinin yine büyük bir kısmının Amerika'da tüketilmesi beklenmektedir. Yine aynı şekilde 2025'e kadar Avrupa'nın Ortadoğu'dan petrol alımı %57, Japonya'nın %50, Pasifik'teki gelişmekte olan ülkelerin %100 ve Çin'in ise %500 artacaktır. Uluslararası düzende ekonomi ve enerjinin karşılıklı geçişen yapısı ülkelerin dış politikasının tamamen değişmesine neden olabilmektedir.

Bu konuda Arktik sadece Amerika için değil Avrupa devletleri içinde bir umut kapısı hâline gelmektedir. Aslında Arktik bölgesinden önce Akdeniz'de beklenti içerisine giren Avrupa ülkeleri henüz bölge enerjisinin nasıl taşınacağı konusunda bir anlaşmaya dahi varamadığı için büyük hayal kırıklığına uğramıştır. Yukarıda bahsettiğimiz bağımlılık teorilerinin sahaya tezahürü konusunda burada değinmemiz gereken önemli bir husus daha mevcut. Akdeniz ve Arktik konusu Avrupa ülkeleri için son derece hayati önem taşımaktadır. Günümüzde enerji ihtiyacının 1/3'ü kadarını Rusya'dan karşılayan Avrupa devletleri Rusya'ya olan bu bağımlılıktan son derece

rahatsız. Son dönemlerde yaşanan Kırım konusunda çekingen kalan Avrupa dış politikası dahil diğer bölgelerde Rusya ile uzlaşma yolunda herhangi bir farklı politika izleyemeyen Avrupa ülkeleri Arktik bölgesinde elde edecekleri enerji ile Rusya'ya karşı bu bağımlılıklarını en aza indirmek için tüm vakit ve çabalarını buradaki bölgelere harcamaktalar.

Tablo 2: Küresel Petrol Talebi ve Bağımlılık Oranları (International Energy Agency, World Energy Outlook 2006).

	2005		2010		2015		2030	
	Tüketim (mb/d)	İthal Bağımlılık (%)	Tüketim (mb/d)	İthal Bağımlılık (%)	Tüketim (mb/d)	İthal Bağımlılık (%)	Tüketim (mb/d)	İthal Bağımlılık (%)
ABD	20,6	64	21,6	66	23,1	69	25	74
Çin	6,6	46	8,4	55	10	63	15,3	77
Hindistan	2,6	69	3,2	72	3,7	77	5,4	87
OECD	47,7	56	49,8	60	52,4	62	55,1	65
Avrupa	13,5	79	13,9	85	14,3	89	14,1	92
Dünya	83,6	-	91,3	-	99,3	-	116,3	-

Yukarıda bahsettiğimiz nedenler artık küresel çağda yeni bir dönüşüme girmeyi zorunlu kılmaktadır. Dünya üzerindeki bazı ülkelerin önemini zaman içinde yitirmesi ve bazı ülkelerin ise yükselen değerde olması yeni jeostratejik değişimleri ortaya çıkaracaktır. Bu jeostratejik değişimlerin ortaya çıkaracağı jeopolitik kayma ile Arktik bölgesinde yeni hegemonya düzenini kurmak isteyen ülkelerin güç denkleminde yerini alması çok uzun sürmeyecektir. Jeopolitik kaymalar Arktik bölgesindeki mevcut düzeni değiştirme potansiyeline sahiptir. Potansiyel bir kayma, Kuzey Atlantik ve Kuzey Pasifik'teki gelişmelerin Kutuplara da yayılmasına sebep olabilir.

ABD, Rusya ve Çin arasındaki gerilim, kaynak arayışı ve deniz yollarının kontrolü yüzünden artabilir. (Østerud & Hønneland, 2014: 163).

Sonuç

Küresel sistemde birçok dönemden geçen dünya düzeni Vestfalya barışı ile sağlamayı umduğu düzen içerisinde sürekli olarak değişimlere maruz kalmaya devam etmiş ve sükuneti sağlayamamıştır. Kabile toplumundan yerleşik hayata geçişe kadar ve sonrası dönemde ülkelerin birbiri üzerinde hegemonya mücadeleleri devam etmiştir. Henüz güç ve hegemonya tanımının olmadığı dönemlerde dahi toplulukların birbiri üzerinde etkinlik kurmak çabası devlet oluşumuna geçiş döneminde önemini daha fazla artırmıştır. Son dört yüz yıllık dönemde savaşların durulmadığı toplumlarda içsel ve dışsal nedenler aslında aynı mantalitede buluşmaktadır, bu da güç elde etmektir. İnsanoğlunun savaştı doğası gereği hiç bitmeyen ve sonu gelmeyen isteği güç üzerinde toplanmıştır. Bu nedenle bugüne kadar yaşanan tüm çatışma ortamının bundan sonra da devam edebileceğini söylememiz yanlış olmayacaktır.

Dünya üzerinde yaşanan ve yakın tarihimizde önemli sonuçlara neden olan bazı vakalar var ki, bu vakalar dünyanın yeni bir sisteme geçişini de hızlandırmıştır. Son dönemde yaşanan Arap Baharı ile uluslararası göç dalgasının başlaması, iç isyanların ortaya çıkması ve ülkesel çaptaki isyanların genele yayılması ile yeni bir düzen sarmalına girmiş bulunmaktayız. Güç unsurlarının el değiştirmesi ve hegemonya kavramının artık başka ülkelerle paylaşılır hâle gelmesi yeni bir güç sisteminin ortaya çıkmasına neden olmaktadır.

Realist yaklaşımlara göre iki kutuplu sistemin çok kutuplu sisteme göre daha istikrarlı olduğu savunulsa da çok kutuplu sistemin daha istikrarlı kılan avantajlara sahip olduğunu savunanlar da vardır. Bu bölgede birden fazla kutup olarak görebileceğimiz üç ana karakter ile karşılaşma olasılığımız vardır. Bunlar; ABD, Rusya ve Arktik Konseyi'nin Avrupa bölgesine düşen kısımdır. Bu noktada Çin, Japonya ve Türkiye gibi birçok gözlemci dış etmede olayın tarafları olarak bölgede olabilirler ancak bir kutup oluşturacak düzlem yaratamayacaklardır. Gözlemci ülkeler olarak bir taraf olup olmama konusu fazla tartışmaya açık değildir zira yukarıda vurguladığımız üzere, dünyanın diğer çatışma alanlarında ya da bölgelerinde hegemonyasını güçlü tutan ülkeler Arktik alanında da müttefikini o bölgelerdeki eylem ve politikalarına göre belirlemiş olacaklardır. Bu noktada hegemonya konusunda bağımsız aktörlerin rolü önemlidir.

Arktik Bölgesinde de en geniş kıyı bölgesine sahip olan Rusya, ekonomik koşullarından ötürü herhangi bir hegemonya oluşturmaktan oldukça uzak olarak görülebilir. Ancak bu noktada Rusya, Çin ile girmiş olduğu ikili yakın temas ile ekonomik problemleri ortadan kaldırmayı amaçlamaktadır. Zira son dönemde Çin bu bölgeye oldukça fazla yatırım yapma eğiliminde olmakla beraber Rusya'ya nükleer güçle çalışan buz kırıcı gemilerin temin edilmesinde ekonomik yardımlarda bulunduğu bilinmektedir. Diğer güç dengesi üyesi olan Arktik Konsey'in Avrupa üyeleri (Arktik Beşlisi), Rusya ve ABD'ye nazaran daha küçük ekonomilere sahipler ancak teknolojik faaliyetlerin yanı sıra Akdeniz ve Kuzey Afrika üzerinden diğer alanlarda girdikleri güç mücadeleleri ve ikili iş birlikleri bu noktada ellerini rahatlatılabilir gibi gözükmektedir.

Sonuç olarak Güç dağılımı göz önüne alındığında, Arktik Bölgesinde, Arktik Beşlisinin de içinde yer aldığı 'Çok Kutuplu' bir bölge düzeni gelecekteki yerini almak için hazır beklemektedir. Bu çalışmada Arktik bölgesinin küresel sistem en önemli parçası olacağı konusunu hegemonya ve güç unsurları üzerinden tartışarak dünyanın çok kutuplu bir düzene doğru evirildiğini kanıtlamaya çalıştık. Artan enerji ihtiyacı ve azalan kaynaklar ile ülkelerin birbirine daha fazla yaklaşması bir yandan çatışma riskini artırırken diğer yandan zorunlu iletişimleri artırmaktadır. Hegemonya da istikrarı sürdürmenin ekonomi ve enerji kaynaklı olduğu dünya düzeninde bu hegemonyayı sürdürmekte eskisi kadar kolay değildir. Burada ülkelerin birbirine olan bağılıkları küresel ölçekte artarken yeni kutupların ortaya çıkması beraberinde çok kutuplu bir düzene ilerlediğimizi göstermektedir. Bu noktada, Arktik bölgesinde oluşacak her türlü ittifak ya da çatışma düzeni, küresel bağılıktan kaynaklı olarak tüm dünyayı etkileyecektir. Karşılıklı bağılılığın arttığı dünya düzeninde sürdürülebilir hegemonyadan bahsetmek mümkün değildir.

Kaynakça

- Alexander S., (2014). "Is Russia a Revisionist Military Power in the Arctic?"
Defense and Security Analysis, 30 (4).
- Arctic Oil and Natural Gas Resources, (2012) Energy Information
Administration, (Erişim Tarihi: 20.12.2020),
<https://www.eia.gov/todayinenergy/detail.php?id=4650>.
- Frederic Beaugard-Tellier (2008). *The Arctic: Hydrocarbon Resources*,
Parliamentary Information and Research Service. Ottawa: Canadian

- Gilpin R., (2016). *Uluslararası İlişkilerin Ekonomi-Politiği*, Murat Duran, Selçuk Oktay, M. Kadir Ceyhan ve Gürkan Polat (çev.), 4. Baskı, Ankara: Kripto Yayınları.
- Güçyetmez F. (2021). *Yeni Küresel ve Ekonomik Rekabet Alanı: Arktika*, İstanbul: Türkmen Kitabevi.
- Heininen, L., (2012). State of the Arctic Strategies and Policies – A Summary, Arctic Yearbook, https://arcticyearbook.com/images/yearbook/2012/Scholarly_Papers/1_Heininen.pdf. Erişim Tarihi: 20.12.2020.
- Heininen, L., (2018). Arctic Geopolitics From Classical To Critical Approach: Importance Of Immaterial Factors. *Geography, Environment, Sustainability*, 11(1), 171-186.
- Jex, C., (2017). “Climate change research was born in the Cold War”, *Science Nordic*, <http://sciencenordic.com/climate-change-research-was-born-cold-war>. Erişim Tarihi: 27.12.2020.
- Josephson Paul R. (2014), *The Conquest of the Russian Arctic*, Cambridge University Press: England.
- Mathieu B., (2019). “Russia’s Military Posture in the Arctic: Managing Hard Power in a ‘Low Tension’ Environment”, *Russia and Eurasia Programme Research Paper*, 12(3).
- Matthew, E., (2019). [Technocrats and Neocons Respond to the Polar Silk Road — Strategic Culture \(strategic-culture.org\)](https://strategic-culture.org/technocrats-and-neocons-respond-to-the-polar-silk-road/) Technocrats and Neocons Respond to the Polar Silk Road. Erişim Tarihi: 05.01.2021.
- Modelski, G., Thompson, William R. (1988). *Sea power and Global Politics*. In *Sea power in Global Politics*, 1494–1993.
- National Petroleum Council, (2015) “Arctic Potential: Realizing the Promise of the U.S Arctic Oil and Gas Resources”, https://www.npcarcticreport.org/pdf/AR-Executive_Summary-Final.pdf. Erişim Tarihi: 20.12.2020.
- Nye, J., (2004). *Soft Power The Means to Success in World Politics*, Public Affairs: New York.
- OBOReurope, (2021). Polar Silk Road, www.oboreurope.com/en/polar-route/polar-silk-road-oboreurope/ Erişim Tarihi: 15.01.2021.
- Østerud, Ø., & Hønneland, G. (2014). Geopolitics and International Governance in the Arctic. *Arctic Review on Law and Politics*, 5(2), 156-176.
- The State Council Information Office of the People's Republic of China (2018). “China’s Arctic Policy”,

<http://www.scio.gov.cn/m/32618/Document/1618217/1618217.htm>.

Erişim Tarihi: 05.01.2021.

Wallerstein I., (1974). *The Modern World System: Capitalist Agriculture and the Origins of the European World-Economy in the Sixteenth Century*, New York: Academic Press.

Waltz, Kenneth N. (1964). "The Stability of a Bipolar World", *Daedalus*, 3(93).

Waltz, Kenneth N. (2000), "Structural Realism After The Cold War", *International Security*, doi: 01622889, 3(25).

Wohlforth, C. William (1999), "The Stability of a Unipolar World", *International Security*, 24 (1), 123.

Yapıcı, U., (2015). "Yumuşak Güç Ölçülebilir mi?", *Uluslararası İlişkiler*, 12(47), 5-25.